

ГЕОПОЛІТИЧНІ КООРДИНАТИ

УДК 327:061.1ЄС

Грищук Тетяна Василівна,
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри філософії і права
Буковинського державного фінансово-економічного університету

**ПОЛІТИКА РОЗШИРЕННЯ ЄС ЯК ФАКТОР ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ У КРАЇНАХ-ПРЕТЕНДЕНТАХ НА ВСТУП**

Розглянуто політику розширення ЄС та критерії до країн, що претендують на вступ, а також увага звертається на внутрішньополітичні зміни у цих країнах.

Ключові слова: Європейський союз, права людини, країни-члени, політика розширення, європейська безпека.

Політика Європейського Союзу щодо прийняття нових членів посідає вагомe місце в його зовнішньополітичній діяльності. Основною рушійною силою цього процесу є, перш за все, задоволення економічних інтересів, проте, питання політичного та безпекового характеру відіграють не менш важливу роль. Хоч, кожна сторона прагне отримати власні вигоди від приєднання, головна мета – створення на теренах Європи зони процвітання та стабільності.

Розширюючись, ЄС помітно нарощує свій ресурсний потенціал (територію – на 23%, населення – на 20%), перетворюється на найбільший в світі ринок з більш ніж 450 млн. споживачів, зберігає просторову динаміку інтеграції. Політично складається гегемонія Євросоюзу на основній частині території Європи, що додає йому вже абсолютно іншу міжнародну вагу, статус і позиції. Прихильники розширення сподіваються, що в новому форматі він набагато активніше братиме участь у прийнятті глобальних рішень, укріпить свої позиції у СОТ, МВФ і НАТО, стане визнаним лідером в тому, що стосується моделей інтеграції і в розвитку сучасного міжнародного права. У той же час загальноєвропейські інтеграційні процеси в ситуації регіону ускладнюються за рахунок процесів соціально-економічної трансформації, які в різних країнах відбуваються різними темпами і супроводжуються рядом внутрішніх конфліктів.

Розширення ЄС — політичне рішення, яке викликає безліч суперечок. Оцінки інтеграції країн-претендентів в європейські структури носять неоднозначний характер. Оптимістично-космополіти вважають, що розширення здійснюється в інтересах всієї Європи, на основі рівності і не повинне розглядатися як акт милості. Неоліберали-космополіти побоюються, що західноєвропейський соціалізм знову проникне із «заднього крильця» в Брюсселі. Прихильники захисту соціального завоювання побоюються, що в політичному і економічному плані держави-претенденти ще не готові до суворих реалій, пов'язаних з повноправним членством в європейських структурах. Націоналістичні групи – скептики-некосмополіти – оскаржують розумність входження, наполягаючи на тому, що нові демократії не для того домагалися відновлення незалежності, щоб скласти її до ніг ЄС. Прийняття нових членів з абсолютно іншими соціально-економічними і екологічними характеристиками, з глибокими міжнаціональними і міждержавними протиріччями не буде безболісним як для Євросоюзу, так і для «новачків». Безсумнівно, що розширення інтеграції несе плюси і мінуси і тим, хто відкриває двері, і тим, хто входить у них. Претенденти розглядають свій вступ в ЄС як золотий ключик в царство процвітаючого Заходу. Їхня економіка отримає фінансові вливання, сучасні технології і нові професії, вигоди від встановлення єдиної валютної системи, допомогу відсталим районам, доступ на ринки ЄС і в

перспективі єдиної зовнішньо-торгівельної політики, а також зменшить небезпеку військових конфліктів в регіоні.

На Заході відношення до прийому нових членів суперечливе. Багаті країни, особливо Німеччина, могутні корпорації розраховують на безмитний доступ до нових ринків, а їх підприємства особливо в країнах ЦСЄ — більш дешеву робочу силу і вигоди географічного положення. Менш багаті країни небезпідставно побоюються, урізання фінансів із загального бюджету ЄС, що направляються нині на підйом їх господарства. Саме завдяки об'єднанню європейським країнам вдалося створити розвинену економіку, відвернути можливі конфлікти та брати активну участь у системі колективної безпеки на континенті. По завершенні «холодної війни», ЄС приділяв значну увагу співпраці з колишніми комуністичними країнами Центральної та Східної Європи щодо реформування політичної системи та економічної політики з метою стабілізації їхньої внутрішньодержавної ситуації. Розширення ЄС на схід Європи розглядалося як запорука подальшої політичної інтеграції континенту мирним шляхом та можливість зробити його єдиним та стабільним [3, с. 22-32].

Слід зауважити, що приєднуючи нову країну ЄС часто ризикує, переносячи її проблеми у внутрішню площину, тому для кандидатів на вступ було розроблено ряд критеріїв, відомих як «Копенгагенські критерії членства». Ці критерії вимагають від них досягнення стабільності державних інститутів та верховенства права, дотримання прав людини, захисту національних меншин, економічної стійкості та ін. [7]. Оскільки перешкодою для приєднання виступають будь-які внутрішні та зовнішні суперечності чи конфлікти, то всі країни-претенденти отримують потужний імпульс для їх самостійного вирішення. Водночас, перспективою набуття членства, ЄС прагне добитися змін на краще в країнах-претендентах шляхом переконання та стимулювання.

Процедура вступу, визначена Маастріхтським договором, передбачає консультації із Європейською комісією з питань готовності країни-претендента до вступу в інтеграційне об'єднання. В свою чергу, Європейська комісія встановила для бажаючих вступити до ЄС вже згадані «копенгагенські критерії», які на перший погляд можуть видатися простими у досягненні, але ж насправді вимагають глибокої внутрішньої економічної, політичної, соціальної перебудови у державі. Стратегія вступу, розроблена Європейською комісією, передбачає «диференційовани» підхід до переговорів з огляду на умови «копенгагенських критеріїв». Згідно із даною стратегією, бажаючих вступити до ЄС було розподілено на дві категорії: на тих, кого вже найближчим часом чекають в ЄС, - і тих, хто приєднається до ЄС у більш віддаленій перспективі. Хоча існує ще категорія «безнадійних» пошукачів членства в євроспільноті, яких із міркувань зовнішньополітичної етики в ЄС поблажливо готові тримати у полі зору. До цієї «когорта відчайдушних» належать такі держави, як Хорватія, Сербія, Македонія, Албанія, Україна, Росія. Окремо виділено Туреччину, яка ще з 1964 року прагне членства у ЄС [1, с.3-6].

Чи потрібно Європейському Союзу розширення на Схід? Чи буде воно вигідним для ЄС? Проаналізуємо факти. Ще з 1950-х років держави-члени європейської спільноти розвивали міцні економічні зв'язки між собою у межах європейських структур та організацій. На сучасному етапі довготривалої співпраці вони досягли гармонійного функціонування великого спільного ринку без внутрішніх кордонів; їхні громадяни користуються спільною валютою, правом вільно пересуватися по ЄС, жити і працювати у будь-якому його куточку... А тут раптом доводиться щось змінювати, врегульовувати, розширювати, словом, порушувати досягнутий роками праці лад. І хоча міжнародна політика диктує свої вимоги, і у відомій програмі розвитку ЄС Agenda 2000 президент Європейської комісії Жак Сантер проголосив стратегію на зміцнення економічного зростання та розширення кордонів ЄС на Схід аж до України, Білорусі та Молдови вже на початку ХХІ століття, та все ж ніхто не поспішає негайно запрошувати нових держав-членів до елітного «євро-клубу» [5, с. 47-54]. Водночас поточні документи ЄС, заяви урядів країн-членів ЄС та статті західних економістів поряснішали застереженнями щодо розширення ЄС через

необхідність збільшення бюджетних видатків на вирівнювання економічних диспропорцій, необхідність структурної реформи органів ЄС, реформи аграрної політики та пристосування її до потреб нових членів тощо.

Проблему вступу держав ЦСЄ можна розглянути в аспекті порівняння витрат і вигод ЄС від розширення на Схід. Найбільш песимістичну оцінку цьому процесові дав дослідник Р. Болдуїн, який намагався комплексно оцінити, як різниця у рівні розвитку між країнами ЦСЄ і ЄС вплине на процес інтеграції цих країн з ЄС. Спираючись на припущення, що темпи економічного зростання в ЄС складуть у найближчі роки в середньому 2%, а в країнах-претендентах на вступ — 6%. Далі Болдуїн розрахував доходи і витрати бюджету ЄС, пов'язані з прийняттям всіх десяти країн ЦСЄ, що підписали угоду про асоційоване членство. В результаті його модель прогнозує навантаження бюджету ЄС додатковими 12 млрд. єкю. На відміну від Болдуїна, який радить відкласти вступ до кращих часів і пропонує ввести перехідний період для «економічного визрівання» претендентів, дослідник процесу інтеграції країн ЦСЄ А. Мейх'ю виступає прихильником відносно швидкого та повного членства кандидатів на вступ до ЄС [6, с. 20-24].

Що ж до переваг для ЄС від поповнення новачками, то передусім у політичному відношенні розширення ЄС означало б піднесення його престижу і авторитету на міжнародній арені, а також, - що дуже важливо, - підвищення рівня європейської безпеки.

Щодо економічних вигод для ЄС, то вони пов'язані з трьома факторами: збільшення населення на мільйони і тисячі підприємств у країнах, які претендують на членство в ЄС, створюють потужний ринок, що швидко розвивається, для виробників країн — теперішніх членів. Незважаючи на значну різницю у розмірі ВВП на душу населення, вже на сучасному етапі зв'язків спостерігається зростання експорту ЄС у країнах, що претендують на вступ [2, с. 22-32].

З'являються можливості розміщення підприємств західноєвропейських держав у країнах із низькими витратами виробництва. Посилення конкуренції на ринку ЄС сприятиме зростанню продуктивності праці і зміцненню європейської економіки. Відповідно також будуть мати місце і втрати, пов'язані із розширенням ЄС. Їх можна умовно розділити на п'ять груп: майбутні витрати різних груп населення країн ЄС, наприклад, селян, які отримують зараз значні субсидії з бюджету ЄС, і можуть їх частково втратити; зростання бюджетних видатків, пов'язаних із трансфертом коштів для нових членів ЄС; втрати, зумовлені зниженням ефективності процесу прийняття рішень у розширеному ЄС; видатки на реформу інституцій ЄС; зростання ризику нестабільності в ЄС, оскільки нові члени-країни ЦСЄ в політичному та економічному відношенні будуть суттєво відрізнятися від країн, що нині є членами союзу. Яскравим прикладом політичної розважливості у ЄС, де вважають, що краще не зробити десяти правильних кроків, ніж зробити один хибний, є ухвала рішення урядів країн-членів ЄС в процесі спільної діяльності в Європейській Раді про надання перспективи членства в ЄС таким країнам Південно-Східної Європи, як Хорватія, Колишня Югославська Республіка Македонія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія, Косово (відповідно до Резолюції 1244 Ради Безпеки ООН) та Туреччина. Ці країни зможуть стати членами ЄС лише за умови виконання необхідних вимог. Поступовий та ретельно керований процес розширення створює безпрограшну ситуацію для всіх країн, що беруть участь в цьому процесі. Як бачимо, радикалізму та поблажливості у рішеннях тут місця немає. Тому можна стверджувати, що ЄС тільки приміряє якісно новий імідж, але ще не готовий прийняти його остаточно. Про це свідчить Agenda 2000, де розширення ЄС у східному напрямку розглядається як виклик часу, а тому вимагає: подальшої реформи інституцій ЄС, перегляду організації та функціонування Європейської комісії – розвитку внутрішньої політики ЄС, спрямованої на економічне зростання, підвищення зайнятості та рівня життя громадян – зменшення існуючих економічних та соціальних розбіжностей у регіонах за допомогою створення ефективних структурних фондів – подальшої реформи спільної аграрної політики [4, с.15-20].

Заявивши про свій намір приєднатися до ЄС, країни розпочинають процес внутрішніх трансформацій щоб відповідати всім критеріям членства. Так, Туреччина вже виконала багато вимог щодо вступу: в країні спостерігається великий прогрес в питанні захисту прав людини, підвищення рівня економіки, значне зниження ролі армії в політиці, важливі зміни торкнулися судової системи. Певні зрушення можна помітити в курдському питанні, адже з моменту створення національної турецької держави не передбачалося визнання прав національних меншин. Усвідомлюючи, що без вирішення цього питання інтеграція до ЄС для Туреччини залишатиметься неможливою, держава прагне пом'якшити напруженість у ньому. Так, у заключній Резолюції 8-ї міжнародної конференції «ЄС, Туреччина і курди» був зазначений певний прогрес щодо надання турецьким курдам їхніх громадянських прав, лібералізації законодавства щодо використання курдської мови [10].

Проблемним питанням для Сербії залишається статус її колишньої провінції Косово. Серед основних вимог ЄС щодо Сербії є її територіальні поступки. Як зазначається у щорічному звіті Європейської Комісії, з березня 2011 р. Сербія почала налагоджувати контакт з Косово, хоча, визнавати його незалежність вона не збирається [9, 11].

У Боснії і Герцеговині, яка має статус потенційного кандидата на вступ довгий час спостерігається інституційний розкол між Республікою Сербською та Федерацією Боснії і Герцеговини. Ситуація в країні настільки важка, що після того, як одна із вимог ЄС – досягти домовленості між представниками мусульманських, сербських та хорватських партій про склад уряду – була виконана, він дещо знизив вимоги до цієї країни і, можливо, в якості винагороди, її заява на вступ буде позитивно розглянута [8]. Реальна перспектива членства Боснії і Герцеговини у ЄС може значно знизити сепаратистські настрої, які панують в країні.

Таким чином, процес розширення ЄС здійснює суттєвий вплив на ситуацію в Європі. Значні досягнення та намагання покращити внутрішню ситуацію в країнах-претендентах на вступ важко не помітити. Вони впевнено демонструють готовність йти далі обраним шляхом, долаючи перешкоди, які вже стоять на заваді чи ті, які ще можуть з'явитися в майбутньому.

Література:

1. Гудима Б.М. Дорогою до спільного дому / Б.М. Гудима // Політика і час. – 1998. – № 5. – С. 3-6.
2. Козакевич Є., Дергачов О., Бурсов А. та ін. Нова політична ситуація у Центрально-Східній Європі як фактор впливу на європейські процеси: шанси, виклики і загрози / Є. Козакевич, О. Дергачов, А. Бурсов // Матеріали наукової конференції 4-5 червня 1999 року. Економічний часопис. – 1999. – №9. – С. 22-32.
3. Маштабей В.Я. Курс на інтеграцію / В.Я. Маштабей // Політика і час. – 1998. – № 11-12. – С. 9-13.
4. Петров Г., Самецькі П., Соскін О., Перська В. Перспективи інтеграції країн Центральної та Східної Європи у Європейський Союз / Г. Петров, П. Самецькі, О. Соскін, В. Перська // Економічний часопис. – 1999. – № 10. – С. 15-20.
5. Тарагул Л. Економічне співробітництво України з Європейським Союзом у контексті розвитку її зовнішньої функції / Л. Тарагул // Науковий вісник. – 1998. – № 2. – С. 47-51.
6. Фомін С. Розширення ЄС на Схід: „рівні” та „рівніші” / С. Фомін // Політика і час. – 1999. – №3. – С. 20-24.
7. Accession criteria [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Європейської комісії. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/criteria/index_en.htm
8. European Commission: Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf

9. European Commission: Serbia 2012 Progress Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012_sr_rapport_2012_en.pdf
10. The 8 th international conference on Kurds, Turkey and EU Analyzes Kurdish Issue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2011/12_turkey3614.htm
11. Сербия не намерена участвовать в переговорах о независимости Косово и Метохии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itar-tass.com/c12/529265.html>

Гришук Т. В. Политика расширения ЕС как фактор внутривнутриполитических трансформаций в странах-претендентах на вступление

Рассматривается политика расширения ЕС и критерии к странам, которые претендуют на вступление, также внимание уделяется внутривнутриполитическим изменениям в этих странах.

Ключевые слова: *Европейский Союз, права человека, страны-члены, политика расширения, европейская безопасность.*

Hryshuk T. The EU's enlargement policy as the factor of inner political transformation inside of aspirant countries

The article deals with the EU's enlargement policy and criteria to those countries who is planning to join it. Also attention is paid to the inner political changes inside of the last ones.

Keywords: *European Union, human's rights, country-members, enlargement policy, the European security.*

УДК 327.8

Фоміна Вікторія Василівна,
*молодший науковий співробітник
Державної установи «Інститут
всесвітньої історії НАН України»*

**БАГАТОПОЛЮСНІСТЬ – НОВИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ
СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

У статті розглядаються питання розвитку світових глобалізаційних процесів, переходу від однополюсності до багатополюсності. Особливу увагу приділено ролі України в процесах переформатування сучасного світу.

Ключові слова: *однополюсність, багатополюсність, Україна, глобалізація, гегемонія.*

Однією з актуальних проблем, що окреслилась в теорії міжнародних відносин на межі тисячоліть є визначення характеру еволюції міжнародної системи в ХХІ ст. Зазначимо, що процес становлення нової системи міжнародних відносин розпочався ще на початку 90-х рр. минулого століття. В експертних колах спершу домінувала думка, що із розвалом СРСР як одного із полюсів сили міжнародна система із двополюсної трансформується в однополюсну. На користь цього припущення свідчили претензії США на світове лідерство як держави-переможниці у «холодній війні» і найбільшій економічній та військовій потуги в сучасному світі. Лідируюча роль США проявилась в активному врегулюванні Югославської кризи, військовому поході проти міжнародного тероризму, політики введення санкцій проти ряду